

red.

Krzysztof Porosło
Robert J. Woźniak

Znaki Tajemniczy

Sakramenty
w teorii
i praktyce
Kościoła

Spis treści

Wykaz skrótów	13
Wstęp	15
Podstawowa bibliografia	19

Sekcja I. Sakramentologia fundamentalna

Rozdział 1. Historia sakramentologii (Mariusz Uniżycki OFM)	23
1. <i>Mysterion – sacramentum</i> – sakrament	24
1.1. <i>Mysterion – sacramentum</i> w Nowym Testamencie	24
1.2. <i>Mysterion – sacramentum</i> w nauce ojców Kościoła	26
1.2.1. Ojcowie greccy	26
1.2.2. Ojcowie łacińscy	27
2. Początki teologii sakramentów	29
3. Scholastyka	35
3.1. Sobory i synody	35
3.2. Papieże	39
3.3. Teologowie	39
3.3.1. Berengariusz z Tours	39
3.3.2. Hugo od św. Wiktora	41
3.3.3. Piotr Lombard	42
3.3.4. Tomasz z Akwinu	42
4. Sobór Trydencki	49
5. Teologia nowożytna	53
Rozdział 2. Znak, osoba, tajemnica: zarys ogólnej teorii sakramentów (ks. Robert J. Woźniak) ...	57
1. Klasyczna wizja traktatu i drogi jego odnowy	58
2. Sakramentalna dynamika historii świętej	62
3. Sakramenty w nauczaniu Kościoła	66
4. Czym jest sakrament?	70
4.1. Definicja sakramentu	70
4.2. Geneza sakramentów	71
4.3. Materialno-formalna struktura sakramentów	72
5. Znak sakramentalny w potrójnej orientacji: misterium – celebracja – życie	74
6. Jak działa sakrament?	77
7. Sakramentalna istota chrześcijaństwa: związek tajemnic w dogmatyce i egzystencji	84
8. „Sakramentalność postmodernistyczna”?	87
9. Zakończenie	94

Rozdział 3. Nowe kierunki sakramentologii (ks. Bogusław Migut)	95
1. Początki współczesnej sakramentologii w nauczaniu Kościoła	96
2. Początki współczesnej sakramentologii w teologii Odo Casela.....	99
3. Rozwój teologii sakramentów po Caselu	101
3.1. Chrystus sakramentem spotkania z Bogiem w ujęciu Edwarda Schillebeeckxa	101
3.2. Kościół jako podstawowy sakrament w ujęciu Otto Semmelrotha i Karla Rahnera.....	102
3.2.1. Teologia sakramentów Otto Semmelrotha	102
3.2.2. Karla Rahnera sakrament jako <i>Realsymbol</i>	104
3.3. Słowo Boże i sakrament w ujęciu Louisa Bouyera.....	106
4. Historiozbawcze ujęcie sakramentów przez Sobór Watykański II	108
5. Nowe nurty w posoborowej teologii sakramentów	111
5.1. Sakramenty w służbie cielesnej, historycznej i wspólnotowej relacji człowieka do Boga w ujęciu J. Ratzingera/Benedykta XVI.....	111
5.2. Sakrament jako postać (<i>Gestalt</i>) piękna Boga w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara	115
5.3. Sakramenty jako jedność zbawczego misterium jego celebracji i życia chrześcijańskiego w ujęciu teologii liturgicznej	116
5.4. Padewska szkoła badań nad sakramentami i liturgią.....	119
5.5. Posoborowa polska teologia sakramentów.....	120
6. Postmodernistyczna teologia sakramentów i liturgii Louisa-Marie Chauveta i Jeana-Luca Mariona.....	122
Rozdział 4. Ciało i sakrament (Jarosław Kupczak OP)	123
1. Matthias Scheeben: sakramentalne misterium.....	124
2. Johannes Pinski: sakramentalny świat.....	128
3. Jan Paweł II: sakrament stworzenia	133
4. Podsumowanie.....	136
Rozdział 5. Filozofia znaku. Wprowadzenie do semiotyki liturgii (Paweł Rojek)	139
1. Syntaktyka liturgii	143
1.1. Struktura narracji.....	144
1.2. Strukturalne badania liturgii	148
1.3. Model aktantowy Eucharystii.....	150
2. Semantyka liturgii	152
2.1. Teorie metafory	153
2.2. Sakramenty jako metafory	156
2.3. Metafory i metonimie.....	158
3. Pragmatyka liturgii.....	159
3.1. Teoria aktów mowy.....	160
3.2. Sakramenty jako akty mowy.....	162
3.3. Akty mowy i transsubstancjacja.....	164
4. Semiotyka liturgii i teologia liturgiczna	165
Rozdział 6. Filozofia rytuału. Problemy podejścia racjonalistycznego (Tomasz Dekert)	167
1. Rytuał jako problem.....	169
2. Rytuał sakramentalny w perspektywie kartezjańskiego racjonalizmu.....	172
3. Kartezjanizm w katolickim rozumieniu rytuału sakramentalnego – przykłady	178
4. Jaka filozofia rytuału sakramentalnego?.....	184
5. Zakończenie	189
Rozdział 7. Prawo Kościoła a rzeczywistość sakramentalna (ks. Andrzej Wójcik)	191
1. Prawo i tajemnica w rzeczywistości Kościoła.....	192
2. Społeczność a prawo	193

3. Sakrament a prawo.....	194
4. Eucharystia a prawo.....	196
5. Sakrament święceń biskupich a więzy jedności i wypływające z nich prawo.....	198
6. Historyczne rozejście się rzeczywistości sakramentu i prawa. Powrót do jedności w XX w.	201
7. Zakończenie: Paradygmatyczne dla prawa Kościoła znaczenie sakramentu małżeństwa.....	203
Rozdział 8. Modele klasyfikacji sakramentów i ich znaczenie teologiczne (ks. Krzysztof Porosło) ...	205
1. Principium analogii sakramentalnej.....	206
2. Różne modele klasyfikacji sakramentów.....	207
2.1. Sakramenty większe.....	208
2.2. Modele grupowania sakramentów.....	209
3. Związek Eucharystii z pozostałymi sakramentami.....	212
3.1. Eucharystia – sakrament sakramentów.....	212
3.2. Różnorodność epiklez sakramentalnych.....	214
4. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego.....	215
4.1. Inicjacja jako włączenie w misterium/misteria życia Jezusa.....	216
4.2. Inicjacja jako włączenie w życie Boga.....	219
4.3. Inicjacja chrześcijańska i inicjacja eschatologiczna.....	223
4.4. Kolejność udzielania sakramentów inicjacji.....	224
5. Sakramenty uzdrowienia.....	228
5.1. Jezus Boski Lekarz.....	228
5.2. Sakramenty jako lekarstwa na choroby.....	230
6. Sakramenty w służbie komunii i posłania wiernych.....	233
6.1. Sakramenty jako realizacja kapłańskiego posłannictwa Jezusa.....	234
6.2. Gmach Kościoła zbudowany na siedmiu sakramentalnych filarach.....	237
6.2.1. Pomiędzy eklezjologią sakramentalną a sakramentologią eklezjalną.....	237
6.2.2. Sakramenty budujące Ciało Chrystusa.....	240
7. Zakończenie.....	242

Sekcja II. Sakramentologia szczegółowa

Rozdział 9. Sakrament chrztu (Maciej Zachara MIC)	245
1. Misterium.....	246
1.1. Ekonomia zbawienia.....	246
1.1.1. Typologia starotestamentalna.....	246
1.1.2. Wydarzenie zbawcze w Jezusie.....	248
1.1.2.1. Chrzest w misji Jezusa.....	248
1.1.2.2. Chrzest w Kościele czasów apostołskich.....	249
1.2. Ekonomia sakramentalna. Prezentacja historyczna rozwoju sakramentu chrztu, jego teologii i wypowiedzi Magisterium Kościoła.....	250
1.2.1. Katechumenat i chrzest dorosłych (II–V w.).....	251
1.2.1.1. Liturgia.....	251
1.2.1.2. Teologia i Magisterium.....	254
1.2.2. Obrzędy katechumenatu i chrztu sprawowane wobec dzieci (VI–VIII w.).....	256
1.2.3. Obrzędy chrztu dorosłych i dzieci zredukowane do jednej celebracji (IX–XVII w.).....	259
1.2.3.1. Liturgia.....	259
1.2.3.2. Teologia i Magisterium.....	261
1.2.4. Próby przywracania katechumenatu (XVI–XX w.).....	263
1.2.5. Sobór Watykański II i odnowienie liturgii chrzcielnej (XX–XXI w.).....	264

1.2.5.1. Inicjacja chrześcijańska dorosłych.....	265
1.2.5.2. Chrzest dzieci	267
1.2.5.3. Kwestia katechumenatu pochrzcielnego.....	268
2. Celebracja.....	269
2.1. Celebracja sakramentu.....	269
2.1.1. Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych.....	269
2.1.1.1. Okres pierwszy: ewangelizacja.....	270
2.1.1.2. Przyjęcie do katechumenatu.....	270
2.1.1.3. Okres drugi: katechumenat	271
2.1.1.4. Obrzęd wybrania.....	272
2.1.1.5. Okres trzeci: czas oczyszczenia i oświecenia.....	273
2.1.1.6. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego	274
2.1.1.7. Okres czwarty: mistagogia.....	275
2.1.2. Obrzęd chrztu dzieci.....	275
2.1.2.1. Obrzędy wstępne.....	275
2.1.2.2. Liturgia słowa	276
2.1.2.3. Liturgia sakramentu	276
2.1.2.4. Obrzędy zakończenia	277
2.1.3. Materia, forma, szafarz, czas i miejsce chrztu	277
2.2. Znak sakramentalny	279
2.2.1. Woda.....	279
2.2.2. Obrzędy dodatkowe.....	280
2.2.2.1. Namaszczenie krzyżem.....	280
2.2.2.2. Włożenie białej szaty	281
2.2.2.3. Przekazanie zapalonej świecy.....	281
2.3. Teologia celebracji sakramentu	282
2.3.1. Wymiar paschalny.....	282
2.3.2. Wymiar eschatologiczny	282
2.3.3. Wymiar eklezjalny.....	283
2.3.4. Związek chrztu z innymi sakramentami	284
2.3.5. Chrzest jako sakrament wiary.....	284
2.3.6. Znaczenie formacji wiary.....	285
3. Życie	286
3.1. Uświęcające działanie sakramentu.....	286
3.1.1. Wszczępienie w Chrystusa	286
3.1.2. Udział w życiu Trójcy Świętej.....	287
3.1.3. Włączenie w Kościół.....	288
3.2. Owoce sakramentu	289
3.2.1. Odpuszczenie grzechów.....	289
3.2.2. Synostwo Boże.....	290
3.2.3. Charakter sakramentalny.....	291
3.2.4. Udział w kapłaństwie Chrystusa	292
3.2.5. Zadatek życia wiecznego.....	293
3.3. Egzystencjalny wymiar sakramentu	295
3.3.1. Brama do innych sakramentów.....	295
3.3.2. Potrójny filar stałej formacji wiary: słowo Boże – liturgia – wspólnota	296
3.3.3. Modlitwa	298
3.3.4. Realizacja przykazania miłości.....	299
3.3.5. Wyrzekanie się szatana oraz idoli świata	301
3.3.6. Noszenie we własnym ciele konania Jezusa.....	303

Rozdział 10. Sakrament bierzmowania (Tomasz Grabowski OP)	305
1. Misterium	306
1.1. Ekonomia zbawienia.....	306
1.1.1. Typologia starotestamentalna.....	307
1.1.2. Wydarzenie zbawcze w Jezusie.....	313
1.2. Ekonomia sakramentalna	317
1.2.1. Celebracja bierzmowania w okresie od I do IV w.	317
1.2.2. Celebracja bierzmowania w okresie od V do X w.	321
1.2.3. Celebracja bierzmowania w wiekach średnich	326
1.3. Rozwój teologii sakramentu w wiekach średnich.....	327
1.3.1. Nauczanie św. Tomasza z Akwinu	328
1.3.2. Rozwój teologii sakramentu w dobie nowożytnej	333
2. Celebracja	335
2.1. Forma i materia sakramentu w dobie Soboru Watykańskiego II	335
2.2. Obrzęd sakramentu	338
2.3. Szafarz sakramentu	341
3. Życie	343
3.1. Uświęcające działanie i owoce sakramentu	343
3.2. Egzystencjalny wymiar sakramentu	345
Rozdział 11. Sakrament Eucharystii (ks. Grzegorz Strzelczyk)	347
1. Misterium	349
1.1. Słowo Boże o Eucharystii.....	349
1.1.1. Ostatnia Wieczerza i ustanowienie Eucharystii.....	349
1.1.2. Znaczenie Eucharystii w Janowej Ewangelii.....	352
1.1.3. Nowe w świetle starego.....	354
1.1.4. Nowotestamentalna teologia ofiary i przymierza – szeroki kontekst teologii Eucharystii.....	357
1.2. Rozwój kościelnej refleksji o Eucharystii.....	358
1.2.1. Okres patrystyczny	358
1.2.2. Średniowiecze (łacińskie).....	361
1.2.3. Sobór Florencki (1431–1435).....	364
1.2.4. Reformacja.....	365
1.2.5. Sobór Trydencki (1545–1563).....	365
1.2.6. Konsekwencje Soboru	368
1.2.7. Od Trydentu do współczesności	369
2. Celebracja	371
2.1. Dwuetapowość celebracji Najświętszego Sakramentu.....	371
2.2. Etap pierwszy: Chrystus staje się obecny pośród swego ludu.....	373
2.2.1. Anamneza i epikleza.....	373
2.2.2. Przeistoczenie (transsubstancjacja)	374
2.3. Elementy konstytutywne celebracji Najświętszego Sakramentu	378
2.3.1. Materia Eucharystii.....	378
2.3.2. Forma Eucharystii.....	378
2.3.3. Szafarz Eucharystii.....	379
2.3.4. Intencja szafarza.....	379
2.3.5. Intencja przyjmującego	380
3. Życie	380
3.1. Sakrament i jego skutki: Chrystus daje nam siebie na pokarm (etap drugi celebracji)....	380
3.2. Konsekwencja uobecnienia: przechowywanie i adoracja Ciała Pańskiego	383
3.3. Przyjmujący i jego intencja	384

3.4. Komunia duchowa	385
3.5. Ofiarowanie mszy i komunii.....	386
3.6. Eucharystyczny rys życia chrześcijańskiego.....	387
Rozdział 12. Sakrament pokuty i pojednania (ks. Tomasz Bać)	389
1. Misterium	390
1.1. Ekonomia zbawienia.....	390
1.1.1. Typologia starotestamentalna.....	390
1.1.2. Wydarzenie zbawcze w Jezusie.....	391
1.2. Ekonomia sakramentalna	392
1.2.1. Pokuta w pierwszych trzech wiekach chrześcijaństwa.....	393
1.2.2. System pokuty kanonicznej	394
1.2.3. System pokuty taryfowej	396
1.2.4. Pokuta od czasów scholastyki do Soboru Trydenckiego	399
1.2.5. Sobór Watykański II i <i>Ordo paenitentiae</i> (1974).....	402
2. Celebracja	402
2.1. Celebracja sakramentu	402
2.1.1. Obrzęd	403
2.1.2. Akty penitenta	406
2.1.3. Formuły rozgrzeszenia	409
2.1.4. Szafarz.....	410
2.2. Teologia celebracji.....	412
2.2.1. Wymiar trynitarny i historiozbawczy.....	412
2.2.2. Wymiar eklezjalny.....	412
2.2.3. Wymiar eschatologiczny	413
2.2.4. Wymiar społeczny.....	413
3. Życie	414
3.1. Skutki sakramentu	414
3.2. Egzystencjalny wymiar sakramentu	415
3.3. Odpusty i ich charakter	417
Rozdział 13. Sakrament namaszczenia chorych (Paweł Sambor OFM)	419
1. Misterium	420
1.1. Ekonomia zbawienia.....	420
1.1.1. Choroba i uzdrowienie w Biblii.....	420
1.1.2. Namaszczenie chorych w Liście św. Jakuba.....	421
1.2. Ekonomia sakramentalna	424
1.2.1. Sakrament namaszczenia do reformy karolińskiej.....	424
1.2.2. Od oleju chorych do namaszczenia <i>in extremis</i> (VIII–XII w.).....	431
1.2.3. Namaszczenie chorych w myśli scholastycznej.....	435
1.2.4. Namaszczenie chorych w orzeczeniach soborów powszechnych.....	442
2. Celebracja.....	447
2.1. Formuła i miejsce namaszczenia.....	448
2.2. Materia sakramentu	449
2.3. Podmiot namaszczenia.....	449
2.4. Szafarz sakramentu	450
3. Życie	451
3.1. Doświadczenie choroby	451
3.2. Owoce sakramentu	452

Rozdział 14. Sakrament święceń (ks. Jan D. Szczurek)	457
1. Misterium	458
1.1. Natura i skutki sakramentu święceń.....	458
1.2. Kapłaństwo Chrystusa.....	459
1.3. Ustanowienie sakramentu święceń.....	462
1.4. Stopnie sakramentu święceń.....	463
1.4.1. Świecenia niższe albo posługi.....	463
1.4.2. Świecenia wyższe.....	465
2. Celebracja	475
2.1. Forma sakramentu święceń	475
2.1.1. Szafarz i przyjmujący sakrament.....	475
2.1.2. Znak zewnętrzny.....	477
2.2. Celebracja sakramentu święceń	479
3. Życie	486
3.1. Skutki sakramentu święceń.....	486
3.2. Szafowanie darami miłości	490
3.2.1. Sprawowanie sakramentów	491
3.2.2. Posługa zbawieniu.....	493
3.2.3. Funkcja nauczycielsko-prorocka.....	494
3.2.4. Funkcja uświęcająco-kultyczna.....	496
3.2.5. Funkcja pastersko-królewska	498
Zakończenie	500
Rozdział 15. Sakrament małżeństwa (ks. Robert Skrzypczak)	501
1. Misterium	503
1.1. Stary Testament	503
1.1.1. Zróżnicowanie seksualne	504
1.1.2. Doświadczenie miłości małżeńskiej	507
1.1.3. Prawna instytucja małżeńska	509
1.2. Nowy Testament.....	510
1.2.1. Przepowiadanie Jezusa	510
1.2.2. Listy Pawłowe	511
1.3. Tradycja i Magisterium Kościoła	515
1.3.1. Pierwsze trzy wieki	515
1.3.2. Od IV do IX w.	517
1.3.3. Drugie tysiąclecie do Soboru Trydenckiego.....	519
1.3.4. Sobór Trydencki i epoka potrydencka	520
1.3.5. Epoka Soboru Watykańskiego II.....	522
2. Celebracja	526
3. Życie	527
3.1. Osoba i komunია	528
3.2. Dar przeżywania sakramentu.....	529
3.3. Teologia ciała Jana Pawła II (suplement)	531
Rozdział 16. Sakramentologia prawosławna (ks. Henryk Paprocki)	537
1. Sakrament Ewangelii: Chrzest	542
2. Sakrament Ewangelii: Eucharystia	546
3. Sakrament Kościoła: Małżeństwo	551
Noty biograficzne o autorach	557
Indeks	561